

tä aikaisempaan aiheesta tehtyyn tutkimukseen ja toisaalta nykyhetken analyysin nojautuminen uutisointiin ovat puutteita ja tekevät teoksesta epätasapainoisen, mutta eivät suista sitä mielihopekirjojen joukkoon. On toisaalta myös tervetullutta, että Venäjää arvioivat myös ne eri alojen asiantuntijat, jotka eivät Venäjää päätökseen vahdi ja pohdi.

Kylmän sodan päättymisen aikoihin puhuttiin maantieteen kuolemasta, kun mm. ase- ja tietotekniikan kehityksen myötä etäisyyksien piti menettää merkitystään. Nordbergin kirja muistuttaa jälleen onnistuneesti siitä, että on maantieteellä vielä hui-

masti merkitystä nykyaikaisenkin sodankäynnin reuna-alueena ja että Venäjä on ahdingostaan huolimatta merkittävä sotilasmahti.

Vaivalloisesti etenevä asevoimien reformi, Tšetšnian sota ja Baltian maiden Nato-jäsenyys takaavat sen, että kirjassa käsitellyt teemat säilyttävät ajankoh- taisuutensa. Saman aihepiirin seuraaminen ja siitä julkaiseminen olisivat tervetulleita myös tulevaisuudessa. Mainituista puuteistaan huolimatta kirja on perusteos ja johdatus Luoteis-Venäjän kehitykseen ja nykytilaan nimenomaan sotilas-strategisesta näkökulmasta.

Antti Helanterä

Kansainväliset suhteet kansandemokratioissa

Katalin Miklóssy: *Manoeuvres of National Interest. Internationalism and Nationalism in the Emerging Kádárist Criticism of Romania 1968-1972*. Kikimora Publications, Helsinki 2003.

Kansandemokratioiden mieleenpainuvimmat historiakuvat yhdistyvät sellaisiin tapahtumiin kuten Berliini 1953, Budapest 1956, Praha 1968, Gdansk 1980 ja viimein *annus mirabilis* 1989. Näiden ketjuttamisesta on syntynyt kansandemokratioiden ihmisten vapaudenkaipuun ja vastarinnan historian tulkinta, joka 2000-luvun näkökulmasta on "voittajien historiaa". Sen käsi-kassarana on taipumus tulkita kylmän sodan Itä-Eurooppa Moskovan johtamaksi monoliittiksi. Tulkintoihin sisältyviä painotuksia ei tarvitse kiistää, mutta ihmisten sitoutumiset ja kansandemokratioiden politiikat ja keskinäiset suhteet ja suhteet Moskovaan olivat moninaisempia.

Katalin Miklóssyn poliittisen historian alan väitöskirjan suuri

ansio onkin siinä, että se monipuolistaa ja syventää näkemystämme kansandemokratioiden poliittisesta järjestelmästä. Erittäin tapauksena on Kádárin ajan Unkarin Romanian-politiikka 1960- ja 70-lukujen taitteessa. Tutkimuksen johtopäätökset la- ventuvat koko kansandemokratioiden kanssakäymistä ja internationalistista diskurssia ja politiikkaa koskeviksi. Kansandemokratiota tarkastelevan historiantutkimuksen suurena haasteena on tänä päivänä kielteiseksi miellettyjen ideologisen marxismi-leninismän ja geohistoriallisen Itä-Euroopan toimintaympäristöjen ymmärtäminen. Miklóssy on tässä onnistunut hyvin.

Unkarin lähihistorian tutkimus on vasta hiljalleen kohdistumassa Kádárin pitkäkään valtakautteen, ja painopiste onkin ollut kansandemokratian kauden alussa. Toki Kádárin ajan politiikkaa on sivuttu yksittäisissä unkarilaisten tutkijoiden puheenvuoroissa, mutta niin sanottu perustutkimus puuttuu. Suomessakin on tunnettu kiinnostusta unkaril-

laiseen lähihistoriaan, ja käynnissä on muun muassa sitä vertailevasta näkökulmasta valottava Suomen Akatemian rahoittama hanke. Unohtaa ei myöskään sovi Heino Nyssösen ansiokasta väitöskirjaa *The Presence of the Past in Politics* (1999), joka on peruskirjallisuutta Unkarin lähihistorian ymmärtämiseksi. Myös Katalin Miklóssyn tutkimus on pioneerityö.

Tutkimuksensa lähtökohdiksi Miklóssy haastaa realistisen koulun ja toisaalta monoliittisen lähestymistavan kansandemokratioiden tutkimukseen. Hän arvostelee realistisen koulun tapaa nähdä valtaintressit määräävinä ulkopoliittisessa päätöksenteossa, jolloin päätöksenteon ideologiset ulottuvuudet jäävät syrjään. Samaa tapaamaan Itä-Euroopan näkeminen yhtenäisenä blokkina tuottaa yksinkertaistavan tulkinnan politiikasta ja poliittisista rakenteista.

Kumpikin kritiikki on aiheellinen, mutta Miklóssy ei itsekään ole vapaa näistä lähtökohdista. Itse asiassa hänen tulkintansa Kádárin johtamasta politiikasta kyynisenä ja välineellisenä – sekä internationalismi että nationalismi ennen muuta kansallisen intressin manöövereina, kuten tutkimuksen otsikko tiivistää – on sopusoinnussa realistisen koulun ajattelutavan kanssa. Kuvaa monoliittisesta Itä-Euroopasta Miklóssy hajottaa tehokkaasti, mutta hänen voi itekin arvostella syyllistyvän unkarilaisen politiikan kohdalla monoliittiseen ajatteluun. Tämä heijastuu siinä, että tutkimuksen poliittisia toimijoita ei esitellä eikä ositella. Kádárin ajan keskeiset poliitikot jäävät kasvottomiksi, ja samoin poliittisen järjestelmän ja sen keskeisenä toimijana Unkarin sosialistisen työväenpuolueen (USTP) rakenteet ja fraktiot jäävät tuomatta esiin. Myös János Kádárin henkilökuva jää ohueksi, vaik-

ka Miklóssyn tärkeä väite kansallisen ajattelun jatkumosta maailmasotien välisestä Unkarista monien unkarilaisten kommunistien mieliin olisi ehkä vaatinut syvällisempää analyysia.

Miklóssyn työn keskeisen lähdeaineiston muodostavat saataville tulleet USTP:n asiakirjat, joita hän on huolellisesti analysoinut. Muutoin runsaassa lähdemateriaalissa silmiinpistävää on haastatteluaineiston puuttuminen; tutkija on tehnyt vain yhden haastattelun keskitason toimijalle. Sinällään ei ole olemassa mitään sääntöä, millaisessa suhteessa erityyppisiä lähdeaineistoja tutkimuksessa pitäisi olla. Arvostelua aiheuttavatkin Miklóssyn tietoteoreettiset lähtökohdat. Niitä voi perustellusti tulkita niin, että hänen mukaansa on olemassa lähtökohtaisesti (siis *a priori*) luotettavaa tietoa (arkistoaineisto) ja toisaalta lähtökohtaisesti epäluotettavaa tietoa (muistelmat ja haastattelut). Tässä heijastuu vanhakantainen epistemologia, joka kuitenkin ehkä kummittelee vielä arki ajatteluna monen historian tutkijan mielessä. Samankaltaista ”vanhakantaisuutta” (ja toisaalta jälleen: sukulaisuutta realistisen koulun ajatteluun) voi tunnistaa Miklóssyn määritelmässä poliittisesta historiasta ja nationalismista. Ne kumpikin määrittyvät selvästi vain ylimmän tason poliittiseen päätöksentekoon. Vaikka tällaiset suppeat määritelmät mieltäisikin vain tutkimuksen pääasian esittämisen apuvälineiksi, ne ovat ongelmallisia. Varsinkin kun sekä poliittisuuden monet ulottuvuudet että nationalismi ovat tänä päivänä ehkä keskukselluimpia aiheita historian ja yhteiskunnan tutkimuksessa.

Katalin Miklóssyn väitöskirja on ennen muuta valaiseva empiirinen tutkimus kansandemokratioiden kansainvälisistä suhteista, joiden osin tulkinnanvarai-

set reunaehdot antoivat Neuvostoliiton kommunistinen puolue ja marxilais-leniniläinen diskurssi ja politiikka. Tutkimus osoittaa selvästi, että itäeurooppalainen poliittinen tila oli stalinismin kauden jälkeen elastisempi kuin mitä tähän asti on yleensä tulkittu. Kansandemokratioiden keskinäisissä suhteissa ja suhteissa Moskovaan oli liikkumavaraa, jota mieluusti käytettiin omien intressien ajamiseen. Kádárin Unkarin ja Ceausescun Romanian politiikat olivat hyvin erilaisia, ja kummassakin tapauksessa yhteistä ideologiaa ja retoriikkaa käytettiin taitavasti omien päämäärien oikeuttamiseksi. Miklóssyn esiin nostama tärkeä seikka on sekä Kádárin että Ceausescun politiikojen legitimitetin tarve oman kansan parissa. Kádárin politiikasta voi sanoa, että sitä tehtiin Moskovan ja oman kansan muodostamassa ristivedossa, ja ajoittain oli tehtävä valinta jomman kumman hyväksi. 1956 ei toistunut mutta Neuvostoliiton ja toisten kansandemokratioiden parista arvosteltiin ajoittain ankarasti markkinatalouden piirteitä omanutta talouksella (*New Econo-*

mic Mechanism), joka itse asiassa oli Kádárin kauden Unkarin yhteiskuntasopimuksen ydin. Sen menestys varmisti harjoitetun politiikan legitimitetin, mutta kansalaisten maksama hintakin oli kova: poliittinen passiivisuus. Oman aseman varmistamiseen liittyi myös Romanian ja romanialaisten osoittaminen ”toiseksi” unkarialaisille. Tässä hyödynnettiin vanhoja ennakkoluuloja ja Trianonin traumaa sekä Transilvanian myyttiä, kuten Miklóssy osoittaa. Romanian ja Unkarin suhteita voi myös kansandemokratioiden aikana tarkastella edellisen kansalaisuutta ja jälkimmäisen kulttuuria korostavan kansakuntakäsitteen yhteentörmäyksenä. Nationalismin tunnistaminen jatkuvuutena internationalismia korostaneen ideologian kannattajien mielissä ja politiikoissa on tärkeä löytö, ja siksi onkin sääli, että Miklóssyn panos nationalismin teoreettiseen keskusteluun jää tässä tutkimuksessa vaatimattomaksi. Eväitä asian pohtimiseen tulevaisuudessa ei kuitenkaan puutu.

Vesa Saarikoski

Taloutta ruohonjuuritasolta

Ruth Mandel & Caroline Humphrey (ed.): *Markets and Moralities: Ethnographies of Postsocialism*. Oxford: Berg, 2002.

Mitä markkinatalouden esiinmarssi entisiin sosialistisiin maihin merkitsee käytännössä – onko se shokkiterapiaa, IMF:n ja Maailmanpankin lainanantoa vai osallisuutta globaaliin markkinatalouteen? Kaikkea tätä tietysti, mutta kuten *Markets and Moralities* -kirjan toimittajat Ruth Mandel ja Caroline Humphrey esipuheessaan muistuttavat, ns.

tavallisten ihmisten elämässä markkinavoimat eivät välttämättä esiinny taloudellisena käsitteenä, vaan ihmiset kohtaavat ne mitä moninaisimmin tavoin. Ne voivat näkyä arkitodellisuudessa eri tavalla, esimerkiksi maatalouden yksityistämisohjelmalla, länsimaisten savukkeiden mainoksena, köyhyyden ja eriarvoisuuden lisääntymisenä tai näkyvänä katuprostituutiona. Tätä moninaisuutta kirjan kirjoittajat lähtevät kartoittamaan mikrotasolta. Makrotason tarkastelun sijaan aihetta lähestytään antropologisesti, siis etnografian voi-